

François Guery¹

Zaratustrov zverinjak

Rad bi ga videl kot belega bika

Živali, ki obkrožajo Zaratustro, mu podeljujejo svoje bistvo, svojo moč, polet za preseganje samega sebe. To so metafizične živali, ki ponazarjajo višjo resnico. **115**

Je človek mar Človek, je mar dokončan in dovršen ali pa zgolj postaja na poti človeka, ki ima priti, »Nadčloveka«? Po tej drugi hipotezi pride žival ravno v pravem hipu, da dopolni začasnega človeka in ga požene na pot njegove usode.

Dodeljena ji je torej določena funkcija v ustvarjanju človeka, v oblikovanju višje vrste, katere nosilec je, če vendarle ne prekine pred časom svoje usode preseganja samega sebe.

Nanizamo lahko nekaj podob te vmesne živalskosti, ki zavzema mesto med nižjim in povišanim človekom, med človeškim in nadčloveškim.

Nietzschejev prvi razlog za to, da Zaratustro, svojega glasnika, junaka prevrednotenja vrednot, obkroži z živalmi, je želja, vizualno prikazati in in raz-

¹François Guery, dekan filozofske fakultete v Lyonu, je objavil *Ainsi parla Zarathoustra, volonté-vérité-puissance, neuf chapitres du II. livre* (Ellipses, 1999) in *Heidegger rediscuté* (Descartes et Cie, 1995).

prostreti pomanjkanje človeka, zaradi česar trpi tedanja doba. Živali izražajo človeško puščavo in smešijo okolico ter osebe, ki jo sestavljajo. Živali karikirajo človeka tako kakor v basnih. V takšni uprizoritvi je prisoten cinizem: pes ni nič slabši od tistega, kar imenujemo človek, in da bi dosegli močnejše občutenje njegove nizkosti, nas lahko zamika igrati psa. Mar Schopenhauer ni zapustil premoženja svojemu psu? Ta cinični, trpki priokus se v delu pojavi zelo zgodaj, v prvi lekciji o nadčloveškem. »Napravili ste pot od črva do človeka in marsikaj v vas je še črv /.../ Greste rajši še nazaj k živali, kakor da bi presegli človeka?«²

116 Ker je vprašanje vzgojne narave in ker je potrebno pokazati, da moderni časi več ne zmorejo ustvarjati ljudi, ki bi bili vredni tega imena, ki mu je dala model grška antika, ima živalsko spremstvo alegoričen pomen; Nietzsche ni bil prvi, ki je uporabil žival v kontekstu prehoda v odraslo dobo. Ko gre za vzgojo ali oblikovanje izjemnega človeka, ki ne ustreza standardom sedanjega časa, se intervencija živalskih vrlin pridružuje vzgojnim receptom, povezanim z delovanjem razuma. Machiavelli daje zgled za to, ko pripoveduje, da je Ahila vzgojil centaver Kiron, pol človek, pol žival. To je slavna Pascalova formula, postavljena na glavo: »Tisti, ki bi rad napravil iz sebe angela, napravi žival.« Kajti napraviti človeka se lahko kaj dobro uskladi z določeno stopnjo zverinskosti, ki odtehta šibkost človeka, tako da »tisti, ki bi rad napravil iz sebe človeka, napravi žival«.

Toda v delu gre za spremstvo, ne za skrbništvo. Živali Zarastri nadomeščajo družbo, dvorjane. Ne vzgajajo ga, temveč ustvarjajo iz njega, samotnega in vztrajajočega v stanju osamljenosti, celotno človeštvo, zmožno vztrajati v neznosnem ozračju, ki ga izdihavajo slabo vzgojeni sodobniki s škodljivim moralnim vplivom.

Zarastura, obkrožen z živalmi, ki mu sledijo in mu pomagajo, je potemtakem prototip človeštva, ki pa ne bo človeško na način »dandanašnjih ljudi«, teh izvržkov človeštva. Omogočajo mu, da si v vsem privzame ugodnejše okolje. Naznanjajo nadčloveško, človeka, ki je osvobojen okornega in težkega ovoja brez vrednosti, ki je on sam.

Potrebno jim je le še podeliti osebnost, jih obdariti z vrlinami, ki so v sedanjem času odsotne. Na tej točki izstopamo iz sarkazma, iz govoreče karikature, in

² Tako je govoril Zarastura, Zarasturov uvodni govor, 3, str. 12 (Slovenska matica, Ljubljana 1999).

zverinjak postane resnejši. Živali predstavljajo mikrokozmos, povzetek vrlin, ki jih je treba razširiti. Njihovo število, narava in anatomija imajo pomenjiv in zgovoren pomen ter zagovarjajo prenovno lastnosti, ki bodo napravile človeka. Spremnost postane vsebina, bogastvo, podpora.

Ta podpora se ne vmeša že spočetka, temveč hkrati z zavzetjem človeštva, ki predstavlja pripovedno nit Zaratuštre. V začetku je sam: »Zaratuštra je šel sam navzdol z gorovja in nihče ga ni srečal.«³ Prva družba, ki jo sprejme, je truplo plesalca na vrvi. Nemudoma se odvrne od njega: »Sopotnike potrebujem, in žive – ne mrtve sopotnike in mrliča, ki jih nosim s seboj, kamor hočem.«⁴

Najprej sreča dvojno žival, orla ter kačo, ki jo orel nosi okoli vratu kakor ogrlico. To so vrline in vodniki: ponos in pamet, ki mu bosta odprli pot in vodili njegove korake. »Tako torej prosim svoj ponos, naj zmeraj hodi z mojo pametjo!«⁵

Prek te družbe, ki jo je poslala božja previdnost in mu je padla z neba, pride torej k Zaratuštri duh. Iz naivneža, kakršen je bil, postane preudaren in oprezen. Nasproti duhu težnosti, ki vodi svet in ga napravlja mučnega, pridobi lahkotnost ptiča, njegovo neodvisnost, njegovo mojstrstvo v zraku. Kača mu bo podelila previdnost, preračunano počasnost in razumnost. Kot vzgojena žival mu nadomešča družbo in ga obdara z bojnimi vrlinami. Predstavlja še eno oporišče na poti evolucije, vmesno točko med šibkim človekom tradicije in močnim človekom prihodnosti, ustvarjalcem. Zaratuštri se utrne misel o poti, ki jo mora prehoditi, o poti, ki jo je »postajanje« ali evolucija prenehala začrtovati na podlagi človeka, kot če bi bil ta njegov dokončni zaključek. Potrebno je izvršiti »preobrazbo«, stvaritve vrst, moralne specifikacije, ki bodo nasledile naravne, in jih zamenjati. Te živali so slavne; to sta kamela in lev, ki tvorita novo živalsko alegorijo, kakor da bi človek lahko šel sebi nasproti samo prek dveh preobrazb v živali, ki sta nosilke stopnjevitih in naprednih »vrlin«. Vodita k »otroku«, človeku, ki je naposled očiščen izvirnega greha, da pripada propadlemu človeštvu. Vendar je najprej potrebna kamela, da bo pojasnila človeku, ki ga je zapeljala moralna laž, da je zgolj tovarna žival, nosač, ki sključen in ponižan spričo vrednot, ki jih mora nositi, in obenem spričo grdote,

³ Tako je govoril Zaratuštra, Zaratuštrov uvodni govor, 2, str. 10 (Slovenska matica, Ljubljana 1999).

⁴ Tako je govoril Zaratuštra, Zaratuštrov uvodni govor, 9, str. 22 (Slovenska matica, Ljubljana 1999).

⁵ Tako je govoril Zaratuštra, Zaratuštrov uvodni govor, 10, str. 24 (Slovenska matica, Ljubljana 1999).

ki jo je treba prenašati, odstraniti, izločiti. Nato je potreben lev, da se človek povrne k samemu sebi in da napade »moraš«, ki je v samem osrčju morale. Šele tedaj bo kot nedolžen otrok, edini, ki preide od »ne« k »da«, in prestopi korak, ki ju ločuje.

Toda sprevod živalskih likov v Zaratustri s tem še ni končan : čreda, ki se pase, krava, ki prežvekuje, ognjeni pes, ki bruha in grmi, beli bik, muhe na sejmu, žuželke na popotnikovem zavoju, osel, ki riga svoj pasivni in podložni »da«, osliček, ki je vprežen v voz mogočnih... Potrebno je najti enoten princip, da se izognemu dolgočasnemu ponavljanju.

Žival zato, ker živi, prav tako predstavlja moč kakor človek. Za Nietzscheja tisto, kar živi, je, in tistega, kar ne živi, ni; toda življenje je volja, in volja hoče moč. Tako živa bitja, kot so živali, hočejo moč v tolikšni meri, kot so deležne življenja ter se prek njega opredeljujejo. Zato predstavljajo toliko tipov moči ali značajev, kolikor je njihovih vrst. Asketski človek, zanikovalec volje, ki so ga stoletja vladanja moralnih vrednot napravila nezmožnega čutiti v sebi tisto, kar hoče, se mora torej naučiti od živali, kaj sploh je, kajti v njih sla po življenju še ni načeta. Schopenhauer ni razmišljal nič drugače, ko je opredelil živali kot volje brez predstave, brez svetohlinske moči predstave, te lažnive zmožnosti, ki olepša sebičnost z računi, katerih gonilo naj bi bil razum. Toda Nietzsche še zdaleč ne »obsodi« gole volje, osvobojene vseh lažnih tančic, pač pa jo hoče vrniti njej sami, da bi tako razkril njeno ustvarjalno moč.

Ta moč se razplamti v umetnosti, kar iz nje napravi pomemben znanilec moči kultur, ne pa v »učeni« predstavi, ki vlada dobi. Živali in umetnosti je torej skupno to, da ustvarjata, dajeta obliko kaosu, vtisneta svoj značaj brezobličnemu. Skupno jima je tudi to, da predstavljata kvalitativno razločene oblike te ustvarjalne moči, tako da razlike med živalmi ni mogoče izreči v »zgodovinskih« ali kronoloških pojmi, glede na dobo, v kateri so živele, pač pa v »estetskih« ali čutnih pojmi, v pojmi moči, globine, subtilnosti ... Živali so umetnice, medtem ko je človek učen in kvari svojo ustvarjalno moč.

Zato Zaratustrov zverinjak predstavlja zlasti pahljačo živalskih vrlin in pregreh in ne toliko človeških ter za človeške hibe ponuja živalsko različico, ki je močnejša in zgovornejša. Opica je človek sam, ker je njegova karikatura oziroma tisto, kar je človek z ozirom na možnosti, ki jih taji v sebi. Človek posnema človeka, vendar je opica tista, ki to dejstvo napravi občutno in boleče.

Zagrizeni iskalec resnic, ki se žene zaman, če je res, da spoznanje nikoli ne dosega umetnosti v ustvarjalni moči, je bik, zaslepljen kakor on, pobesnel in poblaznel zavoljo napačno usmerjene volje. »Rad bi ga videl kot belega bika«, ⁶ pravi Zaratustra temu »vzvišenemu človeku«. Beli bik ima milino in lepoto, ki pa mu jih zakriva njegova večšina spoznavanja. Čutne oznake, videz in barve dovršujejo sliko značajev, ki so »moči« v mnogoterih smislih, še zlasti pa v smislu ekspresivnega ustvarjanja, v katerem se razodeva narava.

Živali dajejo Zarastri svoje lastno bistvo, svojo moč, polet za preseganje samega sebe. V živalskem plemenu imajo najodličnejše lastnosti in se opredeljujejo s temeljnimi filozofskimi potezami. To so metafizične živali, ki ponazarjajo višjo resnico.

Orel ni le moč ali gospostvo, orel vlada nad višavami, leti najvišje, kar sicer počne Zaratustra (»predaleč v prihodnost sem letel«). Premaga lahko duha težnosti, tega »hudiča, ki vlada svetu«. Težnost je samo ime sveta, ki se nahaja tu, zagozden v času in prostoru. S poletom volja premaga svet, se razmahne in iznajde nadčloveško, ko zapusti oporo v tistem, kar že je.

Orel vlada nad prostorom, kača vlada nad časom. Če je težnost svet, je njegov najneznosnejši urok ta, da se ne zmore vrniti v času nazaj: kar je bilo, je bilo. Volja ne more preskočiti zidu časa; temu zidu kaže hrbet. Georges-Arthur Goldschmidt piše v tej smeri: »To je prevrat ideje časa, njen obrat, ki je s tem, ko pretvori idejo iz cilja v odločen začetek, v voljo, ravno nadčlovek in večno vračanje obenem.« ⁷ Tedaj torej pride večnost, obroč vračanja, ki zavozla čas okoli samega sebe in iz njega naredi krog, ki ga volja na enak način prehodi v obeh smereh (trenutek je stebriščni vhod, iz katerega vodita dve poti v neskončno in ki se v neskončnem združita). Kača simbolizira obroč, zvije se okoli same sebe, kot bi bila popolni krog, ovije se okoli orlovega vratu, da bi dopolnila moč volje. Orel in kača skupaj sestavljata voljo do moči in večno vračanje, tvorita enotnost pomena, kot bi bila prvini ene same misli.

Zaratustrove živali so navsezadnje žive podobe razodetja, ki je Nietzscheja doletelo na pomlad leta 1881 v Surleju in mu podelilo strašno videnje večnega vračanja vseh stvari.

Prevedla Saša Jerele

⁶ Tako je govoril Zaratustra, O vzvišenih, str. 136 (Slovenska matica, Ljubljana 1999).

⁷ Georges-Arthur Goldschmidt, uvod v *Tako je govoril Zaratustra*, LGF 1972, str. 21.